

CZU: 94(439)"1989" + 329.15(439)(091)

CALEA SCHIMBĂRII DICTATURII COMUNISTE PRIN DIALOGARE. „REVOLUȚIA” DIN 1989 ÎN UNGARIA

István BANDI

Arhiva Istorică a Serviciilor Secrete de Stat din Ungaria

În Ungaria anilor 1980, în „cea mai fericită baracă a taberei socialiste”, mișcarea de opoziție s-a consolidat pas cu pas. Pe de o parte, societatea maghiară a recâștigat capacitatea autoorganizatoare de a dezvolta mișcări de opoziție; pe de altă parte, acest lucru a fost posibil deoarece Károly Grósz, reprezentantul liniei grele din PMSU, a demisionat și astfel s-a deschis oportunitatea transformării sociale și politice prin negociere. Ca urmare, Parlamentul a adoptat legea asociațiilor permițând apariția partidelor politice, a asociațiilor civice și a sindicatelor independente care implicit au făcut posibile primele alegeri libere în primăvara anului 1990.

Cuvinte cheie: Ungaria, mișcări de opoziție, partide politice, legea asocierii, alegeri libere.

PEACEFUL CHANGE OF REGIME THROUGH DIALOGUE.

THE HUNGARIAN „REVOLUTION” IN 1989

In Hungary the 1980s, in “the happiest barrack of the socialist camp”, the opposition movement have strengthened step by step. On the one hand, the Hungarian society regained the self-organizing capacity to develop opposition movements; on the other hand, this was possible because Károly Grósz, the representative of the HSWP hard-line, resigned and thus opened the opportunity for social and political transformation through negotiation. As a result, Parliament passed the Law on Associations, allowing the emergence of political parties, civic associations and unions implicitly making possible the first free elections in the spring of 1990.

Keywords: Hungary, opposition movements, political parties, right of assembly, free elections.

Apare pe scena politică opoziția

În toamna anului 1981, când trecuseră 25 de ani de la înăbușirea revoluției ungare din 1956, Leonid Brejnev era sărbătorit la cei 75 de ani pe care îi împlinea. În timp ce János Kádár se grăbea la Moscova să-i înmâneze personal lui Brejnev Ordinul Republicii Populare Ungare cu diamante, ca semn al înaltei sale prețurii și ca un prinos adus secretarului general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS), o altă parte a societății maghiare comemora revoluția călcată de tancurile sovietice, lansând un organ de presă samizdat intitulat *Beszélő (Vorbitorul)* [1, p.251]. Publicația editată de câteva persoane care „gândeau altfel” a circulat într-un cerc restrâns format din intelectuali și studenți. Ea a stârnit rapid interesul „organului competent” al Ministerului Afacerilor Interne. Lucrătorii departamentului de contrainformații interne (III/III) s-au familiarizat repede cu conținutul ideologic al revistei verificând, apoi, prin metodele consacrate ale culegerii de informații (filaj, perchezitii clandestine etc.), cine scrie, cine distribuie și cine citește astfel de texte. Urmând exemplul polonez, grupările din opoziție au înființat universități clandestine, denumite și „universități zburătoare”. Împotriva acestor grupări nu au fost aplicate măsuri drastice din partea poliției politice, din simplul motiv ca aceste persoane să nu apară în media internațională ca victime ale regimului Kádár. Acest mod de abordare a fost trasat chiar de Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar (PMSU) la ședința din 1 noiembrie 1979 [2]. Revistele samizdat, editate de opoziții regimului, au pus bazele unei mișcări civice, care în Ungaria acelor ani se numea „sfera a doua”, ceea ce reprezenta o publicitate paralelă. Primul număr al gazetei amintite aducea un omagiu revoluției din 1956, publicând un studiu semnat de fostul ministru revoluționar István Bibó. Articolul, care vedea, atunci, pentru prima dată lumina tiparului, contura, de fapt, planul realizării unei societăți democratice plurtipartite. Pe lângă dezbaterea unor teme legate de valorile și dezideratele revoluției din 1956, pe care opoziții din anii '80 și le-au asumat, gazeta informa despre evenimentele din Polonia, despre încălcările drepturilor omului în Ungaria, publicând, totodată, analize critice la adresa sistemului kádarian. În timp, au apărut și alte periodice, caiete și cărți ale presei de opoziție, în pofida faptului că redacțiile au fost devastate în mod regulat de poliția politică, iar materialele în curs de tipărire au fost confiscate. Această aripă a miscării de opoziție reprezenta curentul democrat al opoziției. Pe lângă acesta, paralel s-au lansat alte grupări de opoziție mai radicale și mai puțin radicale.

Problemele reale ale Ungariei au fost dezbătute într-un camping situat la o distanță de 20 de km est de Budapesta. La forumul organizat fără permisiunea autorităților, peste 50 de reprezentanți ai diferitelor grupări de opoziție au participat la un schimb de idei care a pus sub semnul întrebării întregul sistem politic monopartit și a analizat diferite scenarii de înlăturare a nomenclaturii de partid. Istoria contemporană consemnează evenimentul sub denumirea de întâlnirea de la Monor. Deși aceste grupări cu ocazia întâlnirii de la Monor au încercat să coaguleze o strategie împotriva regimului lui Kádár, până la urmă, datorită diferențierii viziunii asupra valorilor, nu au ajuns la un numitor comun [3, p.314].

În toamna anului 1985 a apărut numărul jubiliar (100) al revistei samizdat *Beszélő* (*Vorbitorul*). Tot atunci, János Kádár, aflat din nou la Moscova, de această dată cu prilejul numirii lui Mihail Gorbaciov în funcția supremă, raporta noului conducător al URSS: „În țara noastră există opoziție: câțiva sociologi, literați, reprezentanți ai intelectualilor, scriitori. Nu sunt mulți, totuși i-am putea numi grupe organizate, în sensul că, ocazional, 50-60 de persoane se întâlnesc. Cei din Vest îi caută și le oferă ajutor, mai ales sprijin material. Se pune întrebarea: Ce avem de făcut cu ei? Nu vrem să le facem reclamă, dar nici măsuri administrative nu vrem să le aplicăm decât ca ultimă soluție. Din când în când, verificând aceste elemente de opoziție, le confiscăm mașinile de multiplicat, dar dacă va fi necesar, vom interveni în forță” [4, p.142]. Atât în concepția lui Kádár, cât și în atribuțiile organelor abilitate intrau filajul, interceptarea telefoanelor, hărțuirea sistematică de către organele de poliție sau cele administrative. Opozanții își puteau pierde locul de muncă, dreptul lor la liberă circulație putea fi restricționat prin neacordarea pașaportului, iar dreptul lor la liberă exprimare putea fi drastic limitat prin cenzură. Folosite împotriva mișcărilor de opoziție, toate aceste metode și mijloace au fost calificate „de importanță redusă”. Gorbaciov, prin formule de politețe, a adus cu tact la cunoștința lui Kádár că îl consideră depășit și îmbătrânit, reproșându-i totodată lipsa de preocupare față de pregătirea unor cadre capabile să-l urmeze în funcție. În anul 1985 Kádár și regimul său au mai avut de suferit eșecuri. Congresul partidului nu a fost calificat drept catastrofal numai pentru că a fost cel de al 13-lea, ci și pentru că singurul „rezultat” al defilării cadrelor și al trecerii în revistă a sloganelor a fost împiedicarea și identificarea unor soluții eficiente referitoare la criza economică, socială și politică totală în care se afla țara. Alegerile parlamentare au furnizat surprize de proporții. Partidul (Partidul Muncitoresc Socialist Ungar (PMSU) – (MSZMP)), care până atunci exercita o putere nelimitată, a suferit înfrângeri locale neașteptate în fața unor „necunoscuți” care au fost preferați de alegători. Oficialitățile comuniste ungare au fost nevoite să accepte – scrâșnind din dinți – și punctele de vedere deloc convenabile făcute publice de participanții la sesiunea Forumului Cultural European care a avut loc în octombrie-noiembrie tocmai la Budapesta. La această reuniune, organizată ca o continuare a dezbaterilor politice încheiate prin Tratatul de la Helsinki, au fost analizate diferite aspecte ale activității de creație culturală și au fost dezbătute problemele cooperării în acest domeniu [3, p.301-309].

Începutul anului următor (1986) a fost marcat de două conflicte publice care au contribuit la erodarea în continuare a regimului. Poliția a intervenit dur împotriva ecologiștilor (în luna februarie) și a reprimat comemorările organizate cu ocazia revoluției din 1848 (în martie). În anul 1986 au mai avut loc două evenimente importante. Mișcarea de opoziție a organizat o sesiune științifică ocazionată de aniversarea a 30 de ani de la izbucnirea revoluției din 1956. În cadrul simpozionului au fost prezentate comunicări care analizau în profunzime o temă tabu a regimului: legitimitatea sistemului kádarian. Concluziile lucrărilor au fost caracterul inconsistent al doctrinei comuniste și caracterul ilegal al regimului. Al doilea eveniment a fost adunarea generală a Uniunii Scriitorilor, organizată în luna noiembrie. Scopul nedeclarat al acestei adunări generale nu a fost atins, întrucât participanții s-au împotrivit voinței conducerii de partid și au îndepărtat reprezentanții puterii din funcțiile de conducere, iar conducerea centrală a Partidului nu a mai avut curajul să aplice măsuri administrative pentru a dezbină Uniunea și a impune o structură de conducere devotată ei. Deși atacurile lansate de gruparea conservatoare a PMSU și-au atins scopul, prin încetarea activității gazetei *Tiszatáj* și tergiversarea lansării revistei *Hitel*, la fel și condamnării la tăcere a scriitorului Csoóri Sándor, în realitate aceste acțiuni administrative executate docil de poliția politică nu au fost de durată, chiar evenimentele din 1987 vor pune în evidență victoria a la Pirus reputată de regimul communist [5]. Evenimentele punctate pun în evidență faptul că tactica partidului de neutralizare a opoziției a eșuat, în schimb a început demontarea puterii centrale pe scară largă prin pășirea la un nivel mai eficient de structurare a opoziției și inițierea formării partidelor.

Problema hidrocentralei de la Gabčíkovo-Nagymaros, târăgănată de multă vreme, a devenit în anii 80 un punct nevralgic în relațiile dintre Ungaria și Cehoslovacia. În legătură cu costurile acestei investiții megaloman-

mane, la sfârșitul anului 1983 prezidiul Academiei de Științe a Ungariei și-a expus în scris poziția bazată pe studii de specialitate. Din acest document, secretizat de către conducerea Partidului, reieșea că „oprirea lucrărilor de construcție a hidrocentralei era pe deplin justificată” [6]. Cercul „Duna”, organizație ecologică, mobilizată de problema hidrocentralei în toamna anului 1984, s-a adresat societății austriece care executa lucrările de construcție a hidrocentralei. Membrii cercului sperau să se sisteze lucrările în urma presiunilor pe care încercau să le exercite prin presa austriacă asupra antreprenorilor. Acțiunile de protest organizate de Cercul „Duna” au coagulat o mișcare de mare anvergură, concentrând diferite grupări care se mențineau pe o linie de opoziție față de regim. Manifestațiile de protest, demonstrațiile de solidaritate și „lanțul viu”, dincolo de scopul inițial, au constituit expresii ale contestării regimului kádarian.

Pe lângă criza economică și politică cauzată de linia conservatoare a PMSU, în tabăra opoziției, gruparea democratică, fără să fi coordonat acțiunea cu forțele naționale, a editat în vara anului 1987 o lucrare de sinteză despre situația reală a societății maghiare intitulată *Contractul social*. Ca reacție la această deschidere în forță, în cursul aceluiași an au apărut și alte lucrări similare scrise fie de un singur autor, fie de mai mulți care criticau regimul comunist. Iată câteva titluri pentru exemplificare: *Cotitură și reformă*, *Reformă și democrație*, *Programe politice* (fragmente). Toate aceste studii preconizau crearea unui sistem politic parlamentar pluri-partit și analizau diferite modele de realizare a acestui deziderat. Pe lângă toate acestea, lucrările propuneau diagnostice și terapii ale maladiilor ce urmau să apară în procesul de transformare a structurii politice. Aceste scrieri oglindeau procesul de formare a unei noi pătri de politicieni care lua distanță față de putere, opunându-se din ce în ce mai înverșunat. Noii lideri au dovedit că aveau capacitatea de a elabora programe politice și erau gata de o confruntare directă cu regimul lui Kádár.

Etapa instituționalizării opoziției

Pe lângă programele politice, cealaltă noutate a anului a fost restructurarea sistematică a sferei politicii. În cadrul acestui proces se disting două tipuri de mișcări și organizații. Pe de o parte, putem vorbi de organizații profesionale care s-au transformat în forumuri politice, cum s-a întâmplat în cazul *Asociației de Studii politice* fondate în 1985 sau în cel al *Institutului de Cercetare Monetară* creat de Ministerul Finanțelor. (Cercetători din cadrul celui din urmă au redactat programul politic intitulat *Cotitură și reformă*). Puterea din ce în ce mai anemică a mai avut forța necesară desființării acestui institut. Pe de altă parte, apăreau organizații, asociații, cluburi care erau preocupate de teme ecologice, de îngrijirea orașelor etc. Astfel de cercuri, fondate cu precădere la nivel local, se implicau și în probleme ce priveau viitorul întregii țări. În cadrul mișcării pentru reorganizarea sistemului, întemeiate la Monor în 1985, au apărut primele divergențe. În 1987, după lansarea la începutul verii a programului denumit „Contractul social” de către gruparea opoziției democratice în *Beszélő (Vorbitorul)*, în septembrie a luat naștere în localitatea Lakitelek (la o distanță de 120 de km sud-est de Budapesta) *Forumul Democratic Ungar – FDU (Magyar Demokrata Fórum – MDF)*. Printre membrii fondatori ai Forumului găsim scriitori și sociologi (Lezsák Sándor, Bíró Zoltán, Csoóri Sándor și alții) care militau pentru reevaluarea și valorificarea patrimoniului național, pentru apărarea grupurilor minoritare maghiare de peste hotare. În această perioadă gruparea nu a aplicat tactica politicii reale, adică oscila între opoziție și căuta să atragă aripa reformistă din rândurile puterii. În această primă fază a existenței sale organizația se străduia să-și dobândească legitimitate și să obțină o influență politică semnificativă folosindu-se de numele lui Imre Pozsgay, un comunist reformator, fost ministru al culturii și secretar general al *Frontului popular*. Paralel cu această platformă politică se organiza și aripa democraților, denumită și liberală, a puterilor de opoziție, grupare ce purta inițial denumirea de *Rețeaua Inițiativelor Libere* (Szabad Kezdeményezések Hálózata).

La începutul anului 1988 acest tsunami de înființare a organizațiilor a fost atins de un val al diferențierii. Au apărut criterii noi de organizare a mișcărilor. În această febră a fondării unor organizații noi a apărut *Asociația Întreprinzătorilor*, apoi pe criteriul generațional a luat ființă Alianța Tinerilor Democrați (FIDESZ). Printre organizațiile de opoziție înființate în acești ani pe lângă *Comisia Dreptății Istorice* (TIB – Történelmi Igazságtétel Bizottsága) și *Clubul Public* (Nyilvánosság Klub) trebuie menționate și noile mișcări sindicale. Au apărut, însă, și organizații în care s-au concentrat comuniștii reformatori, spre exemplu, Noul Front din Martie (Új Márciusi Front). Săptămânalele (*Hitel – Credit*, și *Reform – Reform*), lansate unul după celălalt, au nuanțat spectrul discursurilor politice. Toate aceste evoluții pot fi privite ca părți integrante ale procesului de constituire *de facto* a unor partide politice, întrucât despre partide *de iure* încă nu se putea vorbi. Pe lângă

faptul că Partidul Muncitoresc Socialist Ungar (PMSU – Magyar Szocialista Munkáspárt) respingea insistent orice transformare reală, pe plan juridic n-au fost clarificate nici măcar principiile unei eventuale reforme. În septembrie 1988 FDU (*Forumul Democratic Ungar*), cu ocazia redactării statutului său de funcționare, se autodefinise ca organizație civilă, mișcare spirituală și politică cu largă deschidere, având intenția să ajungă partid învingător la primele alegeri libere. Iar cu două luni mai târziu (în noiembrie) *Rețeaua Inițiativelor Libere* se transformase în *Alianța Democraților Liberi ADL (Szabad Demokraták Szövetsége – SZDSZ)* și se autodefinise ca organizație civilă.

De cealaltă parte, PMSU pierdea treptat controlul. Evenimentele se derulau deja după „coregrafia” politică inspirată de forțele de opoziție. Au urmat destituirea lui Kádár, redefinirea evenimentelor din 1956 (adică, după zeci de ani contrarevoluția redevenise revoluție în discursul public), a fost recunoscută necesitatea instaurării unui sistem parlamentar pluripartit, s-au creat condiții de funcționare a acestuia, a început tranziția la economia de piață și altele. PMSU-ul devorat din interior nu putea opri procesul de transformare a societății, fiind însă o frână pentru ritmul trepidant al evenimentelor.

Pe lângă cele enumerate până acum, trebuie să luăm în calcul și factorul extern, care putea accelera sau încetini procesul tranziției. Cu 30 de ani mai devreme (1956) PMSU a ajuns la putere și a deținut puterea totală în urma unei intervenții exterioare. Așadar, destinul său era legat organic de cel al armatei sovietice. În urma întâlnirilor dintre președinții americani și Gorbaciov ce au avut loc la Reykjavik și apoi pe Malta, Uniunea Sovietică a fost nevoită să renunțe la sfera ei de influență din centrul și sud-estul Europei, constituită după cel de al doilea război mondial. Descompunerea lentă a PMSU s-a intensificat după ce acest fenomen a devenit unul evident și public. În mai 1988, deși János Kádár a fost reales în funcția de președinte onorific al partidului (PMSU), acest gest politic însemna destituirea sa, având în vedere faptul că nu mai avea nicio atribuție. Împreună cu Kádár au căzut alți 5 membri ai Biroului Politic, așa-numitul „sfat al bătrânilor” alcătuit din comuniști conservatori. Succesorul lui Kádár la conducerea Partidului a fost Károly Grósz. Acesta a inițiat manevre greșite din cauza deprinderilor însușite în cadrul partidului unic de-a lungul carierei sale, lansând promisiuni despre reforme economice fără acoperire financiară, nerespectând acordul cu personaje reformiste din PMSU (Pozsgay Imre) de a ocupa funcții importante în guvern și neluând în seamă dezamăgirea activului de partid [7, p.282]. În plan extern, el a pozat în rolul conducătorului intransigent și dinamic care are capacitatea de a repara insuficiențele ivite în partid, iar în plan intern s-a apucat să-și consolideze poziția în vârful piramidei de partid. Fiind dirijat de Gorbaciov să inițieze dezghețarea relației cu România, Grósz se conformase, însă el nu a luat în calcul faptul că situația era total diferită de cea închipuită de el în baza experienței sale anterioare în urma căreia a eșuat nu doar întâlnirea de la Arad, ci și PMSU, ajungând în situația ca la data respectivă să se situeze la periferia evenimentelor politice. Acest partid din ce în ce mai destrămat devenise doar unul dintre actorii spectrului politic în continuă diversificare [8, p.144-145].

„Revoluția negociată”

Deși guvernul condus de Grósz a preluat pentru o scurtă perioadă de timp reglementarea instituțională a procesului de transformare a societății, acesta, până la momentul alegerii lui Miklós Németh, a avut un rol de figurant pe scena politică și în persoana secretarului general al PMSU, un luptator rigid al statu-quo-ului monopartit. După numirea în funcția de premier Németh a înaintat rapid parlamentului proiectul legii privind dreptul de asociere. Astfel, începând cu ianuarie 1989 a devenit efectivă libertatea de formare a partidelor politice și, cu aceasta, a demarat oficial procesul de tranziție de la regimul monopartit la sistemul pluripartit sau, așa cum era cunoscut atunci, „sistemul celor o sută de partide”. Această expresie se baza pe faptul că în scurt timp au apărut ca ciupercile după ploaie organizații, mișcări și partide. Cele mai importante organizații politice s-au asociat după modelul polonez, alcătuiind așa-numita **Masă Rotundă a Opoziției**. Membrii fondatori au fost *Forumul Democrat Ungar (MDF)*, *Partidul Social-Democrat din Ungaria*, *Partidul micilor agrarieni (FKGP)*, *Partidul Popular Democrat Creștin (KDNP)*. Au mai participat și alte partide istorice și organizații, printre care *Forumul Juriștilor Independenți*. Acele partide care au aderat la *Masa Rotundă a Opoziției* au început conlucrarea pentru a pune de acord programele politice și, în paralel, au inițiat întrevederi cu rămășițele partidului unic (PMSU). Între timp, în primăvara anului 1989 relația dintre Grósz și reformatorul Pozsgay, membru al Biroului Politic al PMSU, înrăutățise într-atât, încât cel din urmă redefiniase așa-zisa contrarevoluție din 1956 în răscoală populară și cu acest gest a tăiat rădăcinile ideologice și istorice ale sistemului kádarian și a pus capăt funcției secretarului general, care a fost înlocuit cu o comisie alcătuită din patru persoane [9, p.40-45].

„Revoluția negociată” în faza incipientă, la începutul anului 1989, a fost un dialog între două părți între PMSU și Forumul Democrat Ungar, apoi, prin acceptarea mai multor organizații civile la masa negocierilor, s-a transformat într-un dialog trilateral, cu menirea de a pregăti alegeri libere. Primele luni ale negocierilor a fost marcată de două evenimente simbolice. Acestea semnalau sfârșitul regimului comunist. Ziua de 16 iunie 1989, în care a avut loc ceremonia de reînhumare a fostului premier Imre Nagy și a celorlași lideri martiri executați împreună cu el în 1958, a fost declarată zi de doliu național. Cu această ocazie au fost comemorați toți cei care au căzut victime ale represaliilor ce au urmat după revoluția din 1956. Peste numai trei săptămâni (la începutul lunii iulie) s-a stins din viață János Kádár. Odată cu dispariția conducătorului, „dictatura moale” devenea parte a trecutului istoric, o epocă ce purta numele defunctului. După trei luni de negocieri intense, pe la jumătatea lunii septembrie, participanții la masa rotundă națională au căzut de acord cu privire la problemele juridice fundamentale, adică dictatura comunistă reprezentată de PMSU va fi schimbată de o democrație pluripartită bazată pe alegeri libere. A început pregătirea declarației finale, când, pe 11 septembrie 1989, guvernul ungar și-a dat avizul pentru deschiderea granițelor de vest ale țării. Demolarea „cortinei de fier” pune capăt unei diviziuni geopolitice a Europei ce a durat peste patru decenii. În doar câteva zile zeci de mii de cetățeni ai RDG reușeau să intre în RFG traversând Ungaria ca turiști și trecând fraudulos frontiera cu Austria. În conflictul diplomatic iscat între Ungaria și conducătorii comuniști din Berlinul de Est, Moscova a rămas foarte rezervată. Poziția sovietică expusă într-o declarație oficială era aceea de a nu interveni [10]. Demolarea „cortinei de fier” și celelalte evenimente consumate pe scena politică internațională au determinat două dintre partidele participante la negocierile *Mesei Rotunde (Alianța Democraților Liberi – SZDSZ și Alianța Democraților Tineri – FIDESZ)* să nu semneze actul final dat publicității după finalizarea tratatelor. În măsura în care Moscova a fost nevoită să cedeze teritoriile periferice ale imperiului ei (adică, regiunea Europei Centrale unde era situată și Ungaria) și PMSU-l pierdea sprijinul extern. Pare anacronic faptul că abia în octombrie 1989 părăseau PMSU-l acei membri marcați care luaseră decizia de a continua cariera lor politică în noul **cadru pluripartit**. Membrii astfel regrupați au creat un nou partid, denumit *Partidul Socialist Ungar (PSU) – Magyar Szocialista Párt (MSZP)* [11, p.1-8]. Ei au avut un mare avantaj, și anume acela că, în timp ce noile personaje politice erau ocupate cu împărțirea puterii în structurile de stat, fostele cadre de partid (cei care au fost în poziții favorabile până atunci și au dispus de informații strategice în legătură cu proprietățile statului) au putut concentra asupra proceselor economice ale momentului prepriatizarea și apoi privatizarea. În urma acestui proces ei au devenit proprietari, directori sau manageri ai unor holdinguri, SRL-uri, SA-uri al căror număr a crescut exponențial.

După anul 1989, anul revoluției negociate din Ungaria, *Forumul Democratic Ungar* părea cea mai recunoscută și sprijinită formațiune politică. În realitate, însă, acesta se scindase pe marginea soluționării unei probleme interne de fond, și anume – „să rămână o mișcare sau să se transforme în partid politic”. *Alianța Democraților Liberi – SZDSZ și Alianța Democraților Tineri – FIDESZ*, cunoscute în a doua parte a anului 1989 mai ales datorită activității unor lideri carismatici, riscau să rămână „partide de elită” având votanți doar printre intelectuali și în rândul generațiilor tinere. Democrații liberali – cu scopul vădit de a-și lărgi baza lor de vot – au inițiat un referendum. În esență, prin această inițiativă ei încercau să împiedice ca o personalitate a comuniștilor reformatori ca Imre Pozsgay să ajungă președintele Ungariei fiind candidat comun al *PSU* și al *Forumului Democrat Ungar* și, totodată, rezultatele obținute la referendum să constituie un sondaj de opinie pentru aprecierea orientării politice a societății maghiare înainte de primele alegeri libere. Pe de o parte, aceasta a fost o acțiune politică de neutralizare a comuniștilor fără sprijin din exterior; pe de altă parte, a fost uvertura rivalizării noilor partide politice. Pe lângă toate acestea, un alt aspect semnificativ pentru liberali a fost ca prin campania care preceda referendumul să se facă mai cunoscuți, adică ei au provocat un eveniment care să-i plaseze în centrul atenției. În același timp, Forumul Democrat era o formațiune care a știut să-și maximizeze beneficiile de pe urma conjuncturii politice. Intrând într-o alianță tacită cu comuniștii reformatori au vrut să pună bazele unei „coalitii” câștigătoare. Prin această acțiune politică comuniștii rămași fără sprijin din exterior erau neutralizați.

Roadele negocierilor

Această inițiativă a fost justificată mai apoi de atitudinea alegătorilor. Candidații *PSU*, preocupați de reorganizarea internă a partidului, vorbeau despre imoralitatea referendumului. *Forumul Democrat Ungar*, neavând o alternativă mai bună la îndemână, își îndemna alegătorii să rămână acasă. Sloganul lor era „Cine-i ungar, stă acasă!” Acest slogan a fost combătut, însă, cu mare eficiență de cel al liberalilor care l-au transfor-

mat în felul următor: „Cei ce stau acasă vor vota trecutul!” *Alianța Democratilor Liberi* a beneficiat pe deplin de pe urma referendumului organizat la 26 noiembrie 1989. Formațiunea a ieșit învingătoare cu o majoritate fragilă obținând 50,07% din voturi. Rezultatul acestei manevre a fost important din punctul de vedere al situației partidului. Acesta s-a transformat în scurt timp, dintr-un partid marginal al scenei politice maghiare în unul cu o largă bază de alegători [1, p.260]. Din punct de vedere istoric, **modificarea constituției și adoptarea legii formei de guvernământ** a fost decisivă, în urma căreia Ungaria nu mai era Republica Populară începând cu 23 octombrie.

Anul 1990 a găsit locuitorii țării în febra alegerilor parlamentare. Pe parcursul campaniei electorale, care a durat trei luni, au avut loc două evenimente importante pe care nu le putem trece cu vederea. Primul a fost scandalul denumit *Duna-gate* declanșat la începutul lunii ianuarie. Atunci ieșise la iveală că departamentul de contrainformații interne al MAI, care se ocupa în principal cu anihilarea opoziției kádáriene, continua să acționeze și în noua situație politică împotriva partidelor proaspăt înființate prin folosirea tehnicilor operative cunoscute (interceptarea telefoanelor, filarea unor politicieni, acțiuni îndreptate împotriva unor lideri ai opoziției etc.) [12]. Cel de al doilea fapt a avut o importanță istorică pentru suveranitatea Ungariei. Pe 10 martie 1990, cu numai două săptămâni înaintea alegerilor, cei doi miniștri de externe – al Ungariei și al Uniunii Sovietice, Gyula Horn și Eduard Șevarnadze – au semnat protocolul de retragere totală a forțelor armate sovietice staționate de 45 de ani pe teritoriul Ungariei. După două zile părțile semnatare, conform protocolului, au început operațiunile de retragere a unităților sovietice [13, p.233]. În dimineața zilei de 25 martie 1990 s-au deschis secțiunile de votare, iar seara deja era clar că majoritatea alegătorilor au optat pentru debarasarea de trecutul comunist. Fostul partid stat (PMSU) a primit doar 2,7% din voturi, PSU, rupt din PMSU marcat de povara trecutului, a primit numai 10% din voturi. Micii agrarieni s-au ales cu 10%, iar creștin-democrații cu 6%. Așadar, au trecut pragul necesar intrării în parlament (prag care era de 4%). N-au reușit, însă, acest lucru social-democrații cu cele 2% din voturi, dar nici *Partidul Popular*, care își schimbase denumirea în ultimul moment (din *Partid Național Țărănesc*). Acesta din urmă a întrunit doar 0,8% din sufragii. În schimb, cele trei partide noi au acumulat împreună peste 50% din voturi. *Alianța Tinerilor Democrați* au luat puțin peste 5%, *Forumul Democrat Ungar* cu (24%) a obținut aproape un sfert din totalul voturilor exprimate, iar *Alianța Democraților Liberi* 22% din voturi [14].

Miza principală a alegerilor a fost dreptul formării guvernului. Acest lucru s-a decis în al doilea tur de scrutin. În timpul campaniei electorale liberalii și-au continuat retorica anticomunistă intransigent, iar *Forumul Democrat* a promovat imaginea unei puteri echilibrate de centru. Strategia Forumului s-a dovedit a fi cea câștigătoare. Candidații puterii echilibrate au obținut de trei ori mai multe voturi decât cei ai liberalilor. **Astfel, în mai 1990 un partid național democratic de centru își asuma conducerea Ungariei și, totodată, greutățile procesului de tranziție către parlamentarismul pluripartit european.**

Referințe:

1. GYARMATI, GY. Politika és társadalom 1945-1989 között. [Politică și societate în perioada 1945 și 1989] În: *Magyarország a XX. században [Ungaria în secolul al XX-lea]* Vol. I / Coordonator István Tarsoly Kolléga. Szekszárd: Babits, 1996.
2. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Arhiva Istorică a fostelor Servicii Secrete din Ungaria 3.1.5. O-19764/1-5 volume. *Az ügynevezett repülő egyetem keretében az ifjúság körében ellenséges fellazító tevékenységet kifejtő személyek és kapcsolataik. [Persoane și relațiile acestora care efectuează acțiuni inamice subversive în rândul tinerilor din cadrul așa-numitei universități zburătoare]*
3. CSIZMADIA, E. *A magyar demokratikus ellenzék [Opoziția democratică maghiară]*. Budapest: T-Twins, 1995.
4. Kádár János és M.S. Gorbacsov találkozója Moszkvában, 1985. szeptember 25-én, jegyzőkönyv, [Procesul-verbal al întâlnirii de la Moscova dintre János Kádár și M.S. Gorbaciov, din 25 septembrie 1985] În: *Revista Történelmi Szemle*, 1992, nr.1-2.
5. MÜLLER, R. A Tiszatáj-ügy állampárti dokumentációja, 1986. [Surse arhivistice regimului Kadarian asupra cazului Tiszatáj, 1986.] În: *Revista Kortárs*, 2001, nr.7, <https://epa.oszk.hu/00300/00381/00048/muller1.htm>
6. LÉVAL, A. *A Duna Pozsony alatti magyar szakasz tragédiája*. Budapest: Püski, 2000. Subcapitolul 2.7. conține hotărârea din 20 decembrie 1983 a Academiei Maghiare de Științe în privința suspendării lucrărilor hidrocentralei Gabčíkovo-Nagymaros.
7. TÖKÉS, R. L. *Hungary's Negotiated Revolution. Economic Reform, Social Change and Political Succession*. Cambridge, 1999.

8. BURAKOWSKI A., GUBRYNOVICZ A., UKIELSKI P., 1989. *A kommunista diktatúra végnapjai Közép- és Kelet-Európában [Ultimele zile ale dictaturii din Centrul și Estul Europei]*. Budapest: Rézbong, 2014.
9. KALMÁR, M. From model change to regime change to regime change. The methamorphpsis of te MSZMP's tactics in the democratic transition. In: András Bozoki. *The Roundtable Talks of 1989. The genesis of Hungarian democracy*. Budapest, 2002.
10. *A Páneurópai piknik és a határátörés, 1989*. [Picnicul paneuropean și străpungerea graniței] szerk / Coordonator György Gyarmati. ÁBTL-Sopron, 2014.
11. *Megalakult a Magyar Szocialista Párt*. [S-a creat Partidul Socialist Ungar] Népszabadság 1989, október 8, 1-8. https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/Nepszabadsag_1989_10/?pg=112&layout=S
12. MARKÓ, GY. „Az iratok megsemmisítéséhez jegyzőkönyv nem kell.” *Dokumentumok az állambiztonsági iratok 1989 évi megsemmisítéséről*. [„Pentru distrugerea documentelor nu avem nevoie de procese-verbale.” Documente despre distrugerea dosarelor fostelor servicii secrete în anul 1989.] www.abtl.hu/iratok/cikkek/marko_irat_megsemmisítés
13. MÉSZÁROS, GY. A Szovjet Fegyveres Erők hazánkban „ideiglenesen” állomásozó csapatainak kivonása [Extragerea Forțelor Armate Sovietice staționate „provizoriu” în țara noastră] În: Helgert Imre, Mészáros Gyula. *A magyar honvédség a rendszerváltás sodrában*. [Armata ungară în vâltoarea schimbării de regim]. Vol.II. Lakitelek: Antológia, 2017.
14. Országos Választási Iroda [Biroul Național Electoral], 1990-es választás adatai. [Datele alegerilor din 1990] www.valasztas.hu

Date despre autor:

István BANDI, istoric și sociolog, cercetător în Departamentul de cercetări științifice, Arhiva Istorică a Serviciilor Secrete din Ungaria – ÁBTL, Budapesta, Ungaria; doctorand la Universitatea Națională de Administrare Publică.

E-mail: istvanbandi@gmail.com

ORCID 0000-0002-4301-3755

Prezentat la 03.07.2019